

Az intarzia bármely témakörben sikerrel alkalmazható. Ha az osztály létszámának megfelelő szókértőkönyt készítünk, s ezeket feladatlapként kiosztjuk, cirkuláratjuk, hosszú időre gondoskodtunk egy-egy ötperces, magas hatékonyságú gyakorlatról. Pl. tulajdonnevek gyűjtése, íratása intarziás szókértőkönyvvel, minden tanuló más-más lapot kap. Néhány példa ebből a sorozatból. Írd le a mondatban elrejtett tulajdonnevet! Termeszt-e répát a gazdaság? (Megfejtés: Eszter.) Furcsa barát az ilyen! (Csaba.) Nem illik kopogás nélkül belépni. (Emil.) Meglányul a vas is magas hőfokon. (Gyula.) Mindig vele mérgeződik. (Elemér.) Szeretted a virágot a parkban? (Ágota.) Meri kannába a tejet. (Erika.)

Keresd a harmadikat! — így helyezhetjük játékos rejtvénykeretbe az igekötő-helyzetek gyakorlását. A szókértőkönyv egyik oldalán a felszál, másikon a fel fog szállni alak olvasható. A tanuló a kiosztott szókértőkönyvről hiányzó harmadik alakot mondatba foglalva leírja. Pl. Karcsi nem száll fel a villamosra. Ahány tanuló, annyi igekötős ige a szókértőkönyvben, a kértőkönyv továbbadható, így egyetlen kértőkönyv szintén hosszú távon biztosítja korszerűen motiváló formában a rejtvénytudás feladatmegoldását.

A szókértőkönyv betűpótló a klasszikus akrosztichon rejtvénynek felel meg, ennek variációi a legkülönbözőbb betűpótlók. Egy tipikus akrosztichon a kezdőbetűk kiegészítésével, összeolvasásával:

. elyes
. dzett
. ossz
. ad
. ggódó
. uzzogó
. üzes

Ez már elterjedt a nyelvtankönyvben is, a gyakorlatban is, a változatok kevésbé: a szó különböző pontjain hiányoznak a betűk, ilyen az átlósan összeolvasandó, ötbetűs szavakból készült rácsrejtvény.

A szókértőkönyvek komplex típusa sajátos programozású gyakorló órákhoz vezet, teljes és részleges programozásra egyaránt alkalmas. A programozásból ad ízelítőt, fölhívja a figyelmet egy figyelemre mindenképpen érdemes, nagy lehetőségek előtt álló nyelvtanítási kísérletre.

DR. SZIRMAY ENDRÉNE

Kaposvár, Tanítóképző Intézet

Korszerű szemléltető eszközünk:

A táblai rajz

Napjainkban és az elmúlt esztendőkből egyre több cikk, vita foglalkozik a verbalitás veszélyével. A cikkek sürgetik a különböző audio-vizuális közlésformák és szemléltetési lehetőségek széles körű alkalmazását az oktatásban.

Általános érvényű igazság és tapasztalat, hogy századunk utolsó évtizedeiben a vizuális úton szerzett információk száma rohamosan megnövekedett az iskolában és az életben egyaránt. A mozi, a tv s különböző képi sokszorosító eljárások hatalmas méretű fejlődése szinte forradalmasította, s gyökeresen megváltoztatta a szemléltetési lehetőségeit és körülményeit.

Az audio-vizuális közlésformák alkalmazásának szükségessége, fejlődéslélektani és didaktikai indoklottsága ma már minden pedagógus előtt ismeretes. Nevelés- és oktatásügyünk legkiválóbb szakemberei és különböző iskolatípusokban tanító pedagógusaink is egyaránt egységesen foglalnak állást az ismeretszerzés-ismeretnyújtás audio-vizuális alapjainak kiszélesítése mellett. Ezért nagy gonddal folyik az iskoláknak szemléltető képekkel, tv-vel, keskeny- és diafilmekkel, modellekkel, kísérleti eszközökkel s egyéb szemléltető anyagokkal való ellátása, — részben központilag gyártott anyagokkal, részben nevelőink ügybuzgóságának, egyéni munkájának eredményeképpen.

Általában ma már gazdag és változatos szemléltetési lehetőségek állnak rendelkezésünkre különböző tantárgyak tanításában. Ezekre nagy szükség is van, s különösen az általános iskola alsó tagozatában tanító nevelők tapasztalják, hogy vizuális élmények, szemléltetés nélkül egyetlen tantárgyat sem taníthatunk. Szinte egyetlen óra sem múlhatik el anélkül, hogy a vizuális szemléltetés valamelyik módját ne alkalmaznánk. Komoly megterhelést, s gyakran sok problémát okoz sokszor a tanítóknak, hogy az adott szituációknak és igényeknek a leginkább megfelelő szemléltetést alkalmazzák. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a szemléltetési eszközök ilyen mértékű gyarapodása sem tudja kiszorítani a régóta jól bevált szemléltető eszközünket, a táblai rajzot, s tanítóink általában szívesen is alkalmazzák.

„A bemutatásnak az iskolai oktató munkában szinte legáltalánosabban alkalmazott eszköze a táblai rajz. Ma sem divatjamúlt eszköz, s holnap sem válik azzá — a legmodernebb szemléltető eszközök sem teszik feleslegessé” — összegezi tapasztalatait Nagy Sándor „Didaktika” c. munkájában. S hasonlóképpen vallanak azok a városokban és falvakban tanító pedagógusok, akiknek véleményét a táblai rajz használatával kapcsolatban megkérdeztem.

Mint tanítóképző intézeti rajztanár, évek óta megkülönböztetett figyelemmel és érdeklődéssel foglalkozom a táblai magyarázó, szemléltető, illusztratív rajzolás problémáival, tartalmi és formai kérdéseivel.

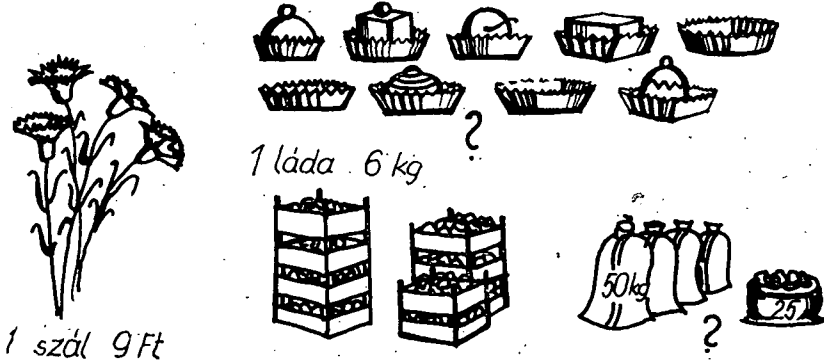
Az elmúlt hónapokban megpróbáltam felmérni a táblai rajz alkalmazásának mértékét és értékét az alsó tagozati oktató-nevelő munkában. 30 Somogy és Tolna megyei általános iskola alsó tagozatában tanító pedagógus küldött értékes információkat a táblai rajz alkalmazásával kapcsolatos kérdéseimre. Kartársaim megállapításainak és saját látogatásaimon szerzett tapasztalataimnak összefoglalása tömören a következő:

A táblai rajz rendszeres használata elkerülhetetlen a modern pedagógiai gyakorlatban, mert egyrészt a közvetlen, sokoldalú tapasztaláshoz szokott gyermek ezt igényli is, másrészt a tanítót segíti a korszerű oktató-nevelő tevékenységben.

A jó táblai rajz segíti az elvont fogalmak megértését. A tények, események összefüggéseit felismerhetőbbé teszi. A fogalmakat és törvényszerűségeket *képszerűen* tárja fel a gyermek előtt, s ennek ismeretelméleti és lélektani jelentősége különösen az alsó tagozatban igen nagy. Segíti a gyermeki fogalomalkotást azért, mert nagyobb elvonatkoztatató ereje van, mint magának a közvetlenül bemutatott vagy ismert tárgynak. A lényegtelen és závaró mozzanatok, amelyek a valóságban jelen vannak, a rajzban elhagyhatók, s az adott probléma szempontjából a lényegesek exponálhatók, kiemelhetők. Így a képi gondolkodás fejlesztésével a képből kiindulva haladhatunk a szó, az elvont fogalom felé. „A képolvasás egyik legeredményesebb tanulásformánk, nemcsak a fejlődés korai, hanem későbbi szakaszaiban is” — állapítja meg Radnai Béla. Megállapítását igazolják kartársaim tapasztalatai is. Többek között így nyilatkoztak: „Különösen a szöveges példák megértését segítik elő.” (1. sz. rajz.) „Szinte kimeríthetetlen az ún. félig önálló megoldásoknál.” „Segíti a gyermekek problémamegoldó gondolkodását.” „Szógyűjteményhez, szavak mondatba helyezéséhez, összefüggő mon-

datalkotáshoz nagyon eredményesen felhasználható (alkalmazható).” „Elősegíti a földrajzi alapfogalmak kialakítását” – és sorolhatnám vég nélkül kartársaim megállapításait.

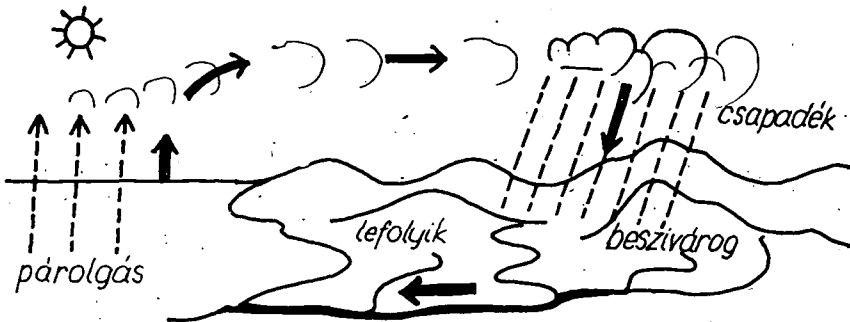
Kétségtelen, hogy egy-egy jól sikerült és jól alkalmazott magyarázó rajz pillanatok alatt világosságot gyújt a gyermeki gondolkodásban, s átsegíti az ismeretszerzés zökkenőin. A megismerés folyamatát logikailag is rendezi; analizál, mert részeket emel ki az egészből, s azokat színekkel, formákkal különíti el; szintetizál, mert a részeket összerakja, s egymással való kapcsolatukat megmutatja. Az ábrázolt jelenségek összefüggéseit világosan, érthetően tárja a gyermek elé. (1. rajz.)

1. rajz.

A táblai rajz *lényegrelátásra* nevel. A mondanivaló lényegére irányítja a figyelmet, mert csupán a lényeges jegyeket tükrözi, s ez a lényegábrázolás a táblai rajz egyik legnagyobb értéke. Azonkívül, hogy a térben is időben tőlünk távol levő jelenségek szemléltetésére kiválóan alkalmas, szükségünk van rá akkor is, mikor a jelenségből a lényeget akarjuk kiemelni. (2. rajz.)

A víz körforgása

2. rajz.

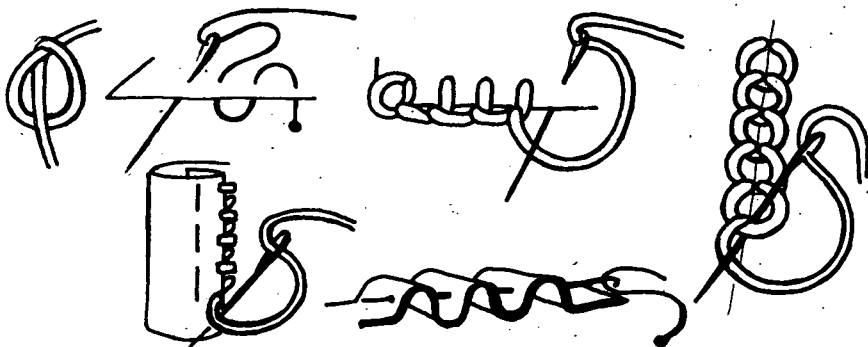
A táblai rajz az emlékezésben is segíti a gyermeket, hiszen bizonyos képekkel, ábrákkal kiemelt motívumok jó fogódzót adnak a gondolat sor reprodukálásához. Igen tanulságosak kartársaimnak erre vonatkozó megállapításai is. „Még hónapok

múlva sorrendet sem tévesztve mondják el a táblai rajz segítségével összefoglalt környezetismeret anyagrészt. (3. rajz) „Sokszor hetek, hónapok múlva is vissza tudnak emlékezni tanítványaim. Csak annyit kell mondanom, emlékezz a rajzra! A rajz mint egy kezdő láncszem sorban előhívja az ismeretsorozatot.” „Énekórán a dalszöveget rajzban rögzítem, a kép felidézi a dalt.”

3. rajz.

A jó táblai rajz *élményt nyújt* a gyermeknek, s ezzel elősegíti az adott probléma, fogalom, törvényszerűség teljesebb megértését. Különösen a gyermek szeme láttára készülő rajznak roppant lebilincselő hatása, szuggesztív ereje van. A gyermekek csodálatos éberséggel és érdeklődéssel figyelik mindig a rajzoló tanítót. Ebből adódik a táblai-rajzolás nagy fegyelmező ereje is. Kartársaim, akik rendszeresen rajzolnak tanítási órákon a táblára, egyöntetűen vallják, hogy táblai rajzolásukkal mindig örömet szereznek a gyermekeknek. A következőket írják: „Rajzolás közben nem kell fegyelmézniem.” „Nagy figyelemmel kísérik munkámat.” „Soha nem fordult elő, hogy rajzolás közben zavartak volna.” „Óriási fegyelmező-ereje van.” „Tanulóim szeretik és élvezik, ha rajzolok a táblára.” „Egyesek még tátott szájjal is figyelik.” „Szinte lesik, hogyan alakul valami a vonalakból.” „Különösen nagy hatást vált ki, ha komikusan sikerült rajzolni.” „A rajzos óráknak a hangulata is vidámabb.” „A táblai rajzot akkor is élvezik, ha nem a legjobban sikerül.” „A gyermekek a legnagyobb csendben és érdeklődéssel figyelik, amikor rajzolok.” „Tapasztalatom szerint a gyermek szeme előtt készülő rajz figyelmet lebilincselő hatásával semmi sem versenyezhet, talán még a tv sem. Ez még akkor is érvényes, ha rajz nem is olyan jól sikerült.” (4. rajz.)

4. rajz.

A jó, élményt nyújtó táblai rajznak *mozgósító, ösztönző ereje van*, a tanulót is alkotó munkára, képi ábrázolásra ösztönzi. A képi ábrázolás pedig egyrészt gondolkodásra, cselekvésre és beszédre motivál, másrészt pedig örömlélményt nyújt. Minél szuggesztívebb és kifejezőbb a táblai rajz, annál inkább érti az adott problémát a gyermek, s annál nagyobb a vágya, hogy gondolatait, mondanivalóját rajzban, képen is megfogalmazza. Éppen ezért a vizuális esztétikai nevelés számára is jelentős segítséget nyújt a táblai szemléltető, magyarázó, illusztratív rajzolás. „Tanulóim nagyon szeretnek táblára rajzolni. Különösen a színes krétát szeretik” – írja egyik karkársnóm többek nevében. (5. rajz.)

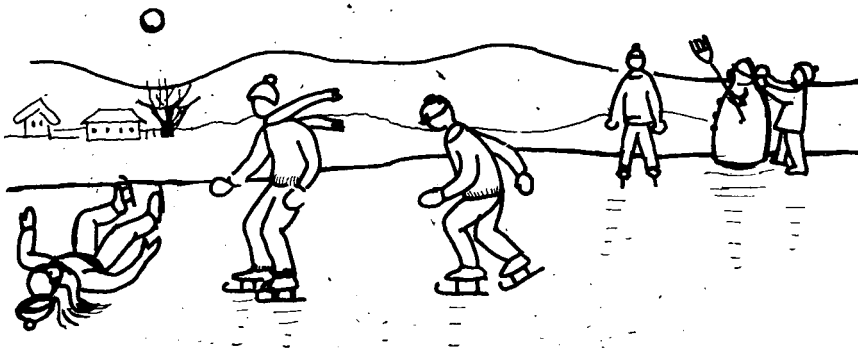
Évszakok

5. rajz.

A táblai rajz segít a *képzelőerő fejlesztésében*. Ezért tanítóink szívesen alkalmazhatják pl. az anyanyelvi órákon olyan feladatok során, amikor az ábrázolt mozzanatok közötti eseményt elképzelés alapján kell kiegészíteni vagy a cselekvések, történések logikus sorrendjét, előzmény és következmény összefüggéseit kell a gyermeknek kibogozni. Sokan írják, hogy megmozgatja a gyermekek fantáziáját, ötleteket sugall, asszociációkat ébreszt, s általában impulzust ad a gyermeknek különböző mesék, történetek elgondolásához, kialakításához. (6. rajz.)

A tanulók *érzelmi életének gazdagításához* is hozzájárul a táblai rajz, tehát a nevelésben is segít. A megfelelő látás-műveltséggel és rajzkészséggel rendelkező tanító

6. rajz.

számtalan lehetőséget talál arra, hogy különböző illusztratív és magyarázó rajzokkal fokozza azt az érzelmi hatást, amelyet egy vers, dal vagy olvasmány feldolgozása kivált a gyermekben. A szómagyarázatot segítő ábra, a szereplőket és körülményeket megjelenítő egyszerű rajz sokszor bizonyul hasznosnak, sőt nélkülözhetetlennek ezeken az órákon. A gyermek rokonszenvét vagy ellenérzését éppen úgy kiválthatják a kifejező emberalakok vagy állatfigurák, mint pl. a bábuk. Számára ezek rajza ugyanúgy a jó vagy rossz, az okos és a buta, a szorgalmas és a lusta, rendes és a rendetlen stb. szimbólumává válhat, mint amazok. (7. rajz.)

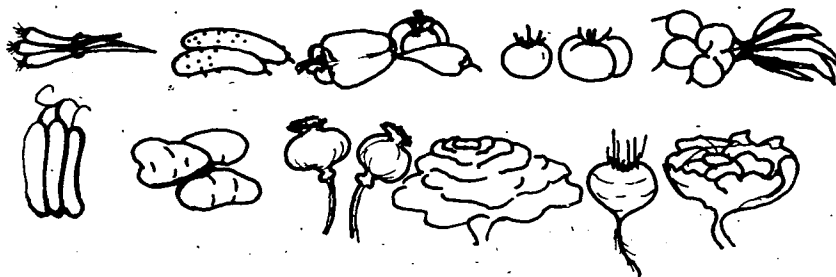

7. rajz.

Végül, de nem utolsó sorban a táblai rajz a vizuális esztétikai nevelésnek ugyan szerény, de tapasztalatom szerint mégis igen fontos területe. A fekete vagy zöld táblán kibontakozó színes krétavonalak, foltok mélytüzű ragyogása önmagában is esztétikai élményt nyújt, örömet ad a gyermeknek. S mint már említettem, a tanulók aktivizálása és vizuális esztétikai nevelése szempontjából a legértékesebb a gyermek szemláltára végzett rajzi tevékenység. A jó tanító pedig éveken át sok sok órán rajzol, s a gyermek tőle tanulja meg a rajzolás technikáját éppen úgy, mint a betűk formálását.

A gyermek nagy utánzókézségénél fogva észrevétlenül sajátítja el a képzőművészeti kifejező eszközök technikáját pl. a helyes vázolást, valamint a könnyed vonalvezetést és foltképzést, a kompozíció felépítésének lehetőségeit stb. Sokkal hatékonyabb lesz számára a vizuális-esztétikai nevelés, mert az nem korlátozódik a heti 1–2 rajzóra, hanem átszövi az egész oktató-nevelő munkát. (8. rajz.)

Konyhakerti vetemények

8. rajz.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a táblai rajz napjainkban is sokoldalúan, hasznosan alkalmazható szemléltetési lehetőséget nyújt az oktató-nevelő munkában. Ebben általában egyetértenek pedagógusaink. Természetes, hogy egyesek gyakran, mások alig, egyesek jól, mások gyengébben rajzolnak a táblán. Tagadhatatlan azonban, hogy azok kezében, akik hozzáértéssel és szívesen művelik, értékes segítőeszköz a mindennapi munkában bármely tanórán. A jó alsó tagozati pedagógus ezért jól is rajzol és sokat is rajzol. Ehhez azonban fejleszteni kell rajztudásunkat, s meg kell ismernünk a különböző korszerű eljárások és technikák alkalmazását. Az egyes eljárások elemző ismertetése részletesebb fejtegetést érdemel, amelyre egy másik alkalommal fogok kitérni.

DR. BÓDOSI MIHÁLYNE

Kaposvár, Tanítóképző Istézet

Kéziszer pótlása az alsó tagozatos testnevelési órákon

Az általános iskola alsó tagozatos testnevelésében egyre inkább aggasztó jelenség tapasztalható: az elszürkülés, az egysíkúság veszélye. Ennek egyik alapvető okát a mostoha körülményekben, a tárgyi feltételek hiányában látom. Az órák egy részét (főleg téli időben) a tanteremben kénytelen tartani a nevelő, ami nagy körültekintést, szakmai tudást, gondot, szervezést igényel. Az óra felépítésében néhány jól bevált, de sablonos gimnasztikai gyakorlatot találunk, amelynek végzéséhez „nincs szükség semmire”, viszont néhány vázlatos mozdulatot tartalmaz. Az óra élvezetes része a játék lenne, mely változatos, sokféle lehetne, ha volna „mivel” játszani. Tapasztalatom, hogy azért olyan egysíkú, monoton, vérszegény némelyik testnevelési óra, mert hiányoznak a kéziszerrek, melyek sokféleségükkel változatossá, élvezetessé tennék a munkát. Természetesen fejlesztené a kézügyességet, s még az alapvető képességeken kívül olyan mozgáskészséget eredményezne, melyet az alsó tagozatos korban kell elkezdenünk. A kéz finom izmainak beidegzése 9—10 éves korban mutat fejlődést. Ezért ekkor kell foglalkoztatni többféle gyakorlattal, kéziszerral.

Sajnos a kéziszerrek fogyóanyagok, melyeket nem elegendő egyszer beszerezni — hanem szinte állandóan pótolni kell. Tapasztalatom, hogy igen sok vidéki kis iskolában a kéziszert hiánycikk. Ezt a következőkkel szokták indokolni: „Volt sok labdánk, de elszakadtak, javításukra, újabb vásárlásra pillanatnyilag nincs keretünk stb.” — Ezen a kéziszert hiányon sokat töprengtem: mit lehetne tenni annak érdekében, hogy a gyengébben felszerelt vidéki kis iskolák hátrányos helyzetű tanulóinak a kezébe is adhassunk valami kéziszert addig is, míg jobb felszerelést vásárolhatnak?

Kívánalom, hogy olyan kéziszert legyen, amelyik:

1. Anyagi befektetést-nem igényel. (Tehát beszerzését nem lehet a szűkös pénzvviszonyokra való hivatkozással elhanyagolni.)
2. Könnyen, bárki számára beszerezhető legyen.
3. Sérülést nem okozó, higiénikus, könnyen tisztán tartható.
4. Felhasználhatósága sokrétű lehetőségeket biztosítson.
5. Többféle képességet fejlesszen. Főleg ügyesítse az ujjakat, s ezáltal megkönnyítse a politechnikai oktatást, és később minden munkát, mely maximális készséget kíván.

Bizonyára sok lehetőség van, közülük egyre szeretném a figyelmet felhívni. Nem egyéni ötlet, mások is felhasználták előttem, melyhez a legszegényebb iskola is hozzájuthat, a konzervdoboz. Egy vidéki iskola udvarán láttam a kis tanulókat konzervdobozokkal játszani, melyek az intézet konyhájából származtak. Lám a gyerekek is rájöttek, hogy a csillogó, könnyű fém-